

**ХІІІ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
ИНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦИЯ**

**«ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ»**

ВЫПУСК 13

29-30 апреля 2016 г.

г.Переяслав-Хмельницкий

наполнения содержания знаний, преподаваемых в различных образовательных учреждениях наполнить культурным, этическим, мировоззренческим смыслом.

Как бы мы не относились к глобализации, с ее положительными и отрицательными моментами, процесс это естественный и необратимый. Но в наших силах, принимать изменения, новации, корректировать их в соответствии с национальными и культурными особенностями. Так, и в системе образования мы можем перенять, к примеру, тесную связь между теорией и практикой, высокий уровень подготовленности выпускников и другое.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Збрицкая Л.Г. Глобализация и ее информационная сфера: существенные черты и основные элементы // Вестник СевДТУ. Вып. 94: Философия. – Симферополь, 2009. – С. 51.
2. Гретникова И.Г. Теоретические аспекты глобализации // Вестник ОГУ. – 2008. – № 8 (90) / август. – С. 9.
3. Дюсембинова Р.К., Маударбекова Б.К. Интернационализация и глобализация высшего образования и их влияние на национальные системы образования // Вестник АПН Казахстана. – 2015. – № 3. – С. 22.
4. Лопухина Е., Меренков д. Воспитание творческой личности // Наука и жизнь. – 2003. – № 1. – С. 16.
5. Трифонова М.К. Наука и образование в эпоху глобализации. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 24 (65). 2012. – № 4. – С. 116.
6. Цит. по: Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию. – Москва, 2001. – С. 83-84.

*Илхомиддин Рустамов
(Фергана, Узбекистан)*

АБУ АЛИ ИБН СИНО АСАРЛАРИДА БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов алломанинг илмий фалсафий таълимотига юқори баҳо бериб таъкидлайдики, "...Ибн Сино, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Заҳириддин Бобур ва бошқа кўплаб буюк аждодларимиз миллий маданиятимизни ривожлантиришга улкан ҳисса қўшдилар, халқимизнинг миллий ифтихори бўлиб қолдилар. Уларнинг номлари, жаҳон цивилизацияси тараққиётига қўшган буюк ҳиссалари ҳозирги кунда бутун дунёга маълум."

[1] Ҳозирги кунда баркамол авлодни тарбиялашга мамлакатимиз томонидан алоҳида эътибор берилмоқда. Буюк аллома Абу Али Ибн Сино асарларида ҳам бу масалага алоҳида тўхтанган. Унинг таъкидлашича болалар тарбиясини туғилишидан бошлаш лозим. "Тиб қонунлари"да жумладан шундай деб қайд қилади, болаларнинг соғлигини мустаҳкамлашда қуйидагиларга эътибор бериш даркор, биринчидан, оҳиста тебратиш, иккинчидан, унга ёқимли бўлган мусиқа ва ашуладан фойдаланиш даркор. Ушбу иккала ҳолатда ҳам бола жисмоний машқлар ва мусиқага қизиқиш ўйғотиши кузатилади. Албатта биринчи ҳолат баданга, иккинчиси эса унинг қалбига дахлдордир. [2]

Шу мунособат билан аллома болалар тарбияси тизимининг асосий мақсад ва вазифалари ҳақида ҳам чуқур мулоҳаза қилади. Ибн Синонинг фикрича болалар тарбиясида уларнинг характери шаклланишига алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқ, ушбу жараёнда унинг истак ва ҳоҳишларини ҳам ҳисобга олиш керак, натижада болада мустаҳкам характер вужудга келади, ҳамда жисмоний камолотга эришилади. Жаҳлдорлик, кўполлик болага салбий таъсир ўтказиши, ишқмаслик ҳаётга интилишини сусайтиради. Провард натижада тарбия жараёни боланинг маънавий, жисмоний ҳолатини шакллантиради, унинг камолотида ижобий таъсир кўрсатади. [3] Алломанинг таъкидлашича тарбия ишида болаларнинг ҳулқини мунтазам кузатиб туриш, унинг онгига маънавий ахлоқий қадриятлар, одатларни сингдириш муҳим роль ўйнайди. Шу билан биргаликда болани ўқишга, ҳунармандчилик асосларини, касбга, санъат сирларини билишга ўргатиш мақсадга мувофиқдир. Болани уйда тарбиялаш ишига алоҳида эътибор бериш керак, отаси унга чиройли, мазмунли исм билан номлаши, унинг учун билимли, соғлом ва маънавий, ахлоқий юксак хислатларга эга бўлган тарбиячи танлаши даркор.

Бола гўдаклик давридан ўтганидан кейин, ота онаси боланинг жисмоний ва маънавий тарбиясига эътибор бериб, уни турли салбий таъсирлардан асраши керак. Бола олти ёшга этганида унчалик қийин бўлмаган вазифаларини бажаришга ўргатиш лозим. Олимнинг фикрича бола ушбу вазифаларни қийналмасдан, қизиқиш билан бажаргани маъқул. Тарбияга бундай ёндошув боланинг юксак хислатларга эга бўлган шахс сифатида шаклланишига асос солади. Юқоридаги тавсияларга амал қилмаслик бола тарбиясига салбий таъсир кўрсатади, натижада болалар заиф, кўрқоқ, асабий бўлиб ўсадилар, чунки инсон вужуди ва унинг маънавий дунёси ўзаро боғлиқдир. Ибн Сино ўз асарларида болаларнинг мактабда таълим олиши ва тарбиясига алоҳида эътибор берган. Мактабда болаларнинг ўн тўрт ёшигача бўлган даврида, уларга юқори малакали, юксак маданиятли инсонлар дарс бериши лозим. Олимнинг фикрича ўқитувчи ўзи ўқитадиган фанни яхши билиши, ҳақиқатгўй,

маънавий дунёси юксак, ботир инсон бўлиши мақсадга мувофиқ. Бола мактабда танҳо эмас, балки ўз тенгдошлари орасида тарбияланиши даркор. Чунки боланинг якка тарбияланиши уни эгоист, биртомонлама ривожланган, бахтсиз инсон бўлиб шаклланишига олиб келади. Болалар мактабда ва дарсдан ташқари вақтда бир бирлари билан фикр алмашишлари, яхши одатларни ўзаро мунособатларда ўрганиши лозим. Болалар олти ёшдан ўн тўрт ёшгача, мактабдаги ўқиш йилларида диний билимларни, шу жумладан Куронни, ҳуқуқ асослари, она тили, адабиётни ўрганадилар. Шу билан биргаликда улар мактабда хунармандчилик ва санъат асослари билан танишади. Мактаб ўқитувчиларининг асосий вазифаларидан бири ўқувчиларни салбий ҳолатлардан сақлаш, уларнинг чин инсон бўлиб тарбияланишлари учун ҳаракат қилиши даркордир. Шунингдек ўқитувчининг вазифасига ҳаракатчан, иқтидорли ўқувчиларни рағбатлантириш, ишёқмас, уй вазифаларини бажармайдиган ўқувчиларга нисбатан талабчан бўлиш киради.

Алломанинг фикрича ўқувчиларга нисбатан жуда қаттиққўл бўлиш ҳам тарбия ишига ва таълим жараёнига салбий таъсир кўрсатади. Бундай ҳолларда ўқувчи ўқитувчи билан учрашишдан безиб қолади ва ўзининг ўқиши, билим олишида учрайдиган камчилликларни бартараф этиш бўйича ўқитувчи билан маслаҳатлашмай кўйиши мумкин. Шунинг учун ўқитувчи ўқувчиларнинг маънавий дунёсини чуқур ўрганиши, уларнинг характерини билиши, ижодий имкониятларини ривожлантириши даркор. Болалар тарбиясидаги яна бир жиҳат шундан иборатки, ўқувчиларнинг баъзилари жисмоний меҳнатга, иккинчи бирлари эса ақлий меҳнатга лаёқатли бўлади, ўқитувчи ушбу ҳолатни ҳисобга олган ҳолда улар тарбиясига ёндошмоғи керак.

Мутафаккир таъкидлайдики, ёшлар олган таълим тарбияси, ўзлаштирган хунарини ҳисобга олиб ҳаётда ўз ўринларини эгаллайдилар, зарур ҳолларда ота оналарига ҳам ёрдам берадилар. Ота оналар фарзандларининг мустақил ҳаётга тайёр бўлганлигини кўрганларидан, ишонч ҳосил қилганларидан сўнг, уни уйлантириши, турмушга бериши ва алоҳида уй жой билан таъминлаши керак. Юқоридагилардан маълум бўлдики, Ибн Синонинг педагогик қарашлари, ундан олдин ўтган замондошлари ва антик дунё файласуфлари Платон ва Аристотел таълимотидан мутлақо фарқ қилади. Платон ва Аристотел ўз навбатида болалар тарбиясини ҳал қилишнинг асосий йўли, уларни давлат ихтиёрига тарбиялаш учун топшириш лозим деб ҳисоблайдилар. Уларнинг фикридан фарқли ўлароқ, Ибн Сино болалар биринчи навбатда маънавий ахлоқий, ақлий тарбияни оилада ва мактабда олишини, улар учун ота оналари жавобгар эканлигини таъкидлайди. Малакали, юқори савияда ақлий, маънавий, ахлоқий тарбия олган болалар жамията ўз ўринларини топади ва унга фойда келтиради. Ибн Сино таълимотининг муҳим жиҳатларидан бири шундаки, аллома болаларнинг ижтимоий келиб чиқишидан қатъий назар ҳамма болалар таълим ва тарбия олишлари даркор деб ҳисоблайди. Антик дунё файласуфлари фикрича мулкдорлар синфига мансуб, аристократларнинг болалари келажакда давлатни ва жамиятни бошқарадилар, шунинг учун уларни хунармандчилик ва санъатни ўргатиш шарт эмас, буларни меҳнаткашлар, қулларнинг фарзандлари ўрганиши кераклигини қайд қилганлар. Ибн Сино улардан фарқли, хунарларга, фан ва санъатга жамият аъзоларининг барчасини болалари, уларнинг ижтимоий келиб чиқишларидан қатъий назар таълим тарбияга тортилиши лозимлигини уқтиради. Олимнинг фикрича ўсмир томонидан олинаётган таълим, унинг ўрганаётган хунарига тегишли бўлган фанлардан асосий материалларни ўзлаштиришга қаратилиш талаб қилинади, бунда талабанинг қайси фанларга кўпроқ қизиқишига ҳам эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқдир, чунки олинаётган билим келажакда талабанинг мустақил ҳаётида ёрдам беради. Ибн Сино инсонни бошқариш таълимини олишдан, одам ўзини ўзи бошқаришни ўрганиши мақсадга мувофиқ. Шунинг учун, ҳар бир одам ахлоқий тарбия ҳақида фикр юритиб, шу билан биргаликда ўзининг камчилликлари ҳақида ҳам ўйлаб кўриши даркор. Шу билан биргаликда инсон ўзини ўзи, яъни ижтимоий фаолиятини таҳлил қилиши жараёнида объектив ҳулосалар чиқаришга ҳаракат қилиши, бундай ҳолда дўстининг маслаҳатларига амал қилиши мақсадга мувофиқ. Олим таъкидлайдики, инсон ўзининг ҳаракатлари мазмунини таҳлил қилишда, бошқалар билан солиштириб ўрганиши кутилган натижани бериши мумкин. Инсон ушбу мустақил мулоҳазадан кейин ўзидаги мавжуд хусусиятлар тарбиясига киришади.

Мутафаккирнинг асарлари, трактатларида таълим ва тарбияга оид мураккаб ижтимоий масалаларнинг ечимига бағишланган фикрлари, ўзининг илмийлиги, ҳаққонийлиги, назарий ва амалий аҳамият касб этганлиги билан ажралиб туради. Аллома болаларни жисмоний, ва маънавий, ахлоқий дунёсини шакллантириш тизимидаги усуллар ва тарбия қоидаларни баён қилади. Шу билан биргаликда аллома барқомол авлод тарбиясида муҳим роль ўйнайдиган ўқитувчилар шахсига, уларнинг маънавий, маърифий, жисмоний шаклланганлик сифатларига алоҳида эътибор қаратади.

Шунинг учун аллома таъкидлайдики, инсондаги салбий ҳаракатлар, унинг истакларидаги тарбиясизликни, ақлсизликни ва адолатсизлик тарафдори эканлигини тасдиқлайди. Ундаги бундай инсоний сифатлар атроф муҳит таъсири туфайли шаклланади. Уни ўраб турган муҳит ахлоқий бурчга содиқлик, ёки унга амал қилмасликни ўзлаштиради.

Ибн Синонинг фикрича, инсон учун энг катта нуқсон илмга қарама-қарши турадиган жоҳилликдир; аҳмоқлик – ўткир зехнлиликка, шафқатсизлик ва такаббурлик – адолатга, нафрат – севги-муҳаббатга қарши туради. Хулқ-одоб меъёрларига риоя қилишда одатланиш муҳим рол ўйнайди. Аслида яхши хулқ ҳам худди ёмон хулқ каби одат туфайли вужудга келади. Одамлар юксак ахлоқий сифатларга эга бўлиши учун уларни тарбиялаш ва бу ишда бошқаларга ёрдамлашиш зарур. Бунинг учун эса инсонлар жамоаси, кишиларнинг ҳамдўстлиги ва биргаликда ҳаёт кечириши катта аҳамиятга эгадир.

Ибн Сино яхши дўст насиҳат ва суҳбатлар орқали ўз ўртоғининг салбий қилиқларини йўқотишда унга яқиндан ёрдам бериши мумкин ва лозим, деб ҳисоблайди. Маърифатли киши бировга насиҳат қилишда қўпол оҳангда гапирмаслиги, суҳбатдошининг илм даражасини ҳисобга олиши, насиҳатга қўп берилмаслиги, уни ўртоқлик суҳбати сифатида ўтказиши кераклигини айтади. «Бировга насиҳат қилмоқчи бўлсанг, – деб давом этади ибн Сино, – у ёлғиз жойда, мулоим оҳангда гапир. Танқид қилмоқчи бўлсанг, унинг камчилигини бошқаларнинг камчилиги билан таққослаб танқид қил. Агар насиҳат вақтида суҳбатдошининг сенинг гапларингга эътибор билан қулоқ солаётган бўлса, суҳбатни охиригача давом эттир ва ҳеч нимани сир сақлама, лекин унинг эътиборсизлигини сезсанг, гапни бошқа мавзуга бур».

Ибн Сино педагогик қарашларининг муҳим томонларидан бири шуки, у болаларни ахлоқий тарбиялаш масаласига алоҳида эътибор берди ва тарбия кишиларда ахлоқий фазилатларнинг ривожланиши учун муҳим рол ўйнашини қайта-қайта уқтирди. Унинг фикрича, отанинг фарзандга нисбатан биринчи вазифаси, болага муносиб исм қўйиш ва унга яхши тарбиячи топишдир. Тарбиячи энг аввало, ҳақгўй, чидамли ва ахлоқан пок бўлиши керак. Тарбиячи болага хулқ-одоб меъёрларини пухта сингдириш учун қуйидаги чора-тадбирларни қўллаши лозим: агар боланинг зеҳни ўткир бўлиб, айтилганларни тез қабул қилса, уни аҳён-аҳёнда мактаб қўйиш; жисмоний жиҳатдан етишиб, атрофдаги нарсаларга қизиқа бошлаганидан сўнг уни мактабга бериш керак.

Олимнинг ёзишича, болаларнинг мактабда қўпчилик бўлиб ўқиши уларни тўғри тарбиялашнинг зарур шартидир. Чунки, биринчидан, ҳар бир бола мактабда бошқалардан ажралиб туришга, ўзгаларга тақлид қилишга интилади, бунинг натижасида у яхши хулқни эгаллайди. Иккинчидан, болалар ўзаро муомалада бўлиб, хулқ-одоби билан бир-бирига таъсир кўрсатади. Боланинг бир ўзи, бошқалардан ажралган ҳолда, ижобий фазилатларга эга бўлолмайди.

Болаларнинг мактабда қандай фанлар билан шуғулланишига ҳам ибн Сино эътиборни қаратади. «Энг аввало, – деб ёзади у, – муаллим ўз шогирдларига юксак фазилатларни ўргатиши, кейин она тили ва адабиётни мутлақа эйтириши лозим. Улар шу фанларни ўзлаштириб бўлганларидан сўнг бошқа фанларни ўрганишга киришишлари мумкин. Бу фанларнинг ўқилиши уларнинг хулқ-одобига катта таъсир кўрсатади, муаллим талабаларнинг билими юзаки бўлиб қолмаслиги учун доимо назорат қилиб туриши керак». Ибн Сино болалар тўғри тарбияланиши учун юқоридаги дунёвий фанлар билан бир қаторда диний билимларга ҳам эга бўлишлари лозим, деб ҳисоблайди.

Айрим болалар ота-онасининг давлатига ишониб, бирор касб-хунарни эгаллашга интилмайдилар, бу ҳол кейинчалик салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Ибн Сино меҳнат қилган, ҳаётнинг аччиқ-чучугини тотиб кўрган киши бошқаларнинг ғам-ташвишига эътибор билан қараб, уларга доимо ёрдам беришга ҳаракат қилишини айтади. Аллома болаларнинг келажакда юксак фазилатли, ахлоқан пок кишилар бўлиб етишишида касб-хунар муҳим ўрин тутишини баён этиб, ўқувчи мактабда ўқиётганидаёқ бирор касб-хунарни танлаши, бунда муаллим унга ёрдам бериши, ундаги қизиқиш ва истакни қўллаб-қувватлаши зарурлигини уқтиради.

Биз буюк олимнинг педагогик дунёқараши билан танишар эканмиз, унинг ўз даври учун қатор илғор ғояларни илгари сурганини кўрамиз. Ибн Сино ҳам, ўтмишдаги айрим мутафаккирлар сингари, жамият тараққиёти қонуниятларини, ижтимоий ҳодисаларнинг баъзи жиҳатларини, хусусан, ахлоқий меъёр, қоида ва тушунчаларнинг тарихий келиб чиқишини анчайин мавҳум ифодаласа-да, кишиларнинг ижобий ҳолатларини реал дунёдан, уларнинг ўзаро муносабати ва алоқасидан кидирди, тарбия орқали юксак фазилатли инсон бўлиш мумкинлигига ишонди. Шуларга қўра, хулоса сифатида айтиш мумкинки, ибн Синонинг педагогик фикрлари ўз даврида ижобий аҳамият касб этди ва ҳозир ҳам таълим-тарбия ишларида асқотмоқда.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт қафолотлари. – Т.: “Ўзбекистон”, 1997. – 140 бет.
2. Канон врачебной науки. – Кн. 1. – Ташкент, 1960. – С.300.
3. Канон врачебной науки. – Кн. 1. – Ташкент, 1960. – С.139.

*Матлюба Тиллаволдиева
(Тошкент, Ўзбекистон)*

ТАЪЛИМ ТИЗИМИ – ҒОЯВИЙ ТАЪСИР КЎРСАТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Таълим тизими ҳам ғоявий таъсир кўрсатиш асосий муҳим воситадир. Зеро, биринчидан, инсон фарзанди айнан таълим муассасаларида тўпланган ижтимоий тажриба қадриятларини илмий асосда тизимли тарзда ўзлаштириб боради. Иккинчидан, таълим тизими босқичлари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик туфайли ғоявий тарбия жараёнида тадрижийлик таъминланади. Натижада инсоннинг билим доираси ҳам миқдорий бойиб боради. Учинчидан, ғоявий билимлар таълим жараёнининг ўзида бевосита ва тўғридан-тўғри ўзлаштирилади. Буларнинг барчаси ёшларда ғоявий иммунитетни шакллантириш ва ғоявий таҳдидларнинг олдини олиш учун мустаҳкам замин яратади. Файласуф олим А.Очилдиевнинг фикрича: “Таълим тизими миллий тарих, маданият

ФИЛОСОФИЯ

<i>Олександра Джалілова</i> КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ «СУСПІЛЬСТВА РИЗИКУ»	212
<i>Екатерина Ли</i> ОБРАЗОВАНИЕ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	214
<i>Илхомиддин Рустамов</i> АБУ АЛИ ИБН СИНО АСАРЛАРИДА БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШ	216
<i>Матлюба Тиллаволдиева</i> ТАЪЛИМ ТИЗИМИ – ҒОЯВИЙ ТАЪСИР КЎРСАТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА	218
<i>Микита Тищенко</i> ФОРМАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВОЛТОНІВСЬКОЇ ТИПОЛОГІЇ КОНТЕКСТІВ АРГУМЕНТАЦІЇ	220

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

<i>Надира Расулова, Рустам Шарипов, Алишер Расулов, Махбуба Ахмедова, Лола Ирбутаева</i> ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ ВИТАМИНД ДЕФИЦИТНЫХ СОСТОЯНИЙ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА	223
<i>Саодат Умарова, Шоира Ибатова, Фозилжон Абдурасулов, Адолат Суванкулова, Мамлакат Кобилова</i> ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ И ФАКТОРЫ РИСКА БРОНХООБСТРУКТИВНОГО СИНДРОМА У ДЕТЕЙ	224
<i>Шухрат Уралов, Шавкат Джураев, Музаффар Абдумуминов, Тулкин Алтиев, Муиба Атаева</i> СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ОСТРЫЙ СТЕНОЗИРУЮЩИЙ ЛАРИНГОТРАХЕИТ У ДЕТЕЙ	227
<i>Шухрат Уралов, Шоира Ибатова, Дильбар Исламова, Фарход Турсунов, Амон Язданов</i> НЕСПЕЦИФИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ АТОПИЧЕСКОГО ДЕРМАТИТА У ДЕТЕЙ	229
<i>Шухрат Уралов, Фируза Махмудова, Эхтиром Раджабова, Ноила Пулатова, Дилором Шамсуддинова</i> ПРОФИЛАКТИКА РЕСПИРАТОРНЫХ ИНФЕКЦИЙ У ДЕТЕЙ ИЗ ГРУППЫ ЧБД	232
<i>Шухрат Уралов, Мардонкул Рустамов, Ситора Джураева, Мехрож Рахимов, Феруза Маматкулова</i> О ГЕНЕТИЧЕСКИХ ОСНОВАХ АТОПИЧЕСКОГО ДЕРМАТИТА У ДЕТЕЙ	233
<i>Хумоюн Хамраев, Фарид Хамзаев, Зебо Носирова</i> СОСТОЯНИЕ ЗДОРОВЬЯ ЖЕНЩИН С ОПУХОЛЕВИДНЫМИ ОБРАЗОВАНИЯМИ ПРИДАТКОВ МАТКИ	235
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	238